

dr hab. Magdalena Szpunar, prof. UJ
Uniwersytet Jagielloński
www.magdalenaszpunar.com

Kraków, 08.06.2020



RECENZJA

**rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Koziół
„Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności.
Socjologiczna analiza zjawiska”
przygotowanej pod kierunkiem
dr hab. Urszuli Kusio, prof. UMCS**

W naukach społecznych, ale i szerzej pojętej humanistyce najbardziej interesujące poznawczo jest to, co zwykle wykluczane, co dzieje się na marginesach i rubieżach oficjalnego dyskursu. W nurcie tego, co modne i popularne łatwo jednak pominąć to, co tak naprawdę ważne, choć marginalizowane. W tym właśnie, co dzieje się podskórnym, w tym, co zasłonięte przed ciekawskimi spojrzeniami, tli się to, co społecznie wyparte, tym samym stanowiąc doskonały probierz tego, z czym społeczeństwo i sfera kultury nie do końca sobie radzi. Mamy w takim przypadku do czynienia z sytuacją w której „nie dostrzegam” przeobraża się w wygodne „nie istnieje”. Zadaniem i rolą socjologa jest właśnie dostrzeganie i wyciąganie na światło dzienne tego, co zasłonięte, co znajduje się w strefie Jungowskiego cienia, o czym wolelibyśmy nie myśleć, a przynajmniej opatrzyć wygodną, zwalniającą od refleksji, negatywną etykietą. Tak właśnie czytam przedłożoną do recenzji dysertację doktorską „Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności. Socjologiczna analiza zjawiska” autorstwa pani magister Małgorzaty Koziół, przygotowaną pod opieką naukową pani profesor Urszuli Kusio, której Autorka dostrzega to, co wielu uznaje za margines, czy też mało istotny problem społeczny.

Zanim przejdę do szczegółowego omówienia pracy, chciałabym podkreślić, iż w mojej ocenie dysertacja ta zasługuje na docenienie z co najmniej trzech powodów. Pierwszym z nich jest już sam temat rozprawy – rzadko eksplorowany w literaturze, drugim optyka przyjęta przez Autorkę, którą interesuje nie tylko perspektywa kobieca, ale

właściwie nieobecna u innych badaczy perspektywa męska, po trzecie – co nie mniej ważne – przełamywanie tabu, odczarowywanie tematyki uznawanej przez wielu za mało lub nie dość „poważną”. Eksplorowanie białych plam w nauce zawsze łączy się z odwagą i śmiałością badawczą, której w tej pracy nie brakuje, ale także naznaczone jest trudnością podwójną, gdyż dysponujemy mniejszą liczbą schematów i gotowych klisz poznawczych do których można się odwołać. Wysilek magister Małgorzaty Koziół trzeba docenić tym bardziej, iż coraz rzadziej mamy do czynienia u młodych badaczy, z wychodzeniem poza utarte, wygodne, a trzeba i dodać łatwe tematy, które niewiele wnoszą do nauki, poza powielaniem tego, co już wiadomo. Doktorantka Małgorzata Koziół szczęśliwie nie wybrała drogi na skróty, podejmując się tematu niełatwego, wymagającego od badacza dużej wrażliwości badawczej, umiejętności budowania zaufania i szczerości wobec badacza, co przy problematyce związanej z seksualnością jest szczególnie istotne. Z tym dość karkołomnym wyzwaniem Autorka pracy poradziła sobie nader dobrze.

Przedłożona do recenzji dysertacja „Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności. Socjologiczna analiza zjawiska” składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów. Trzy z nich mają charakter teoretyczny, jeden metodologiczny oraz jeden profil empiryczny. Pracę wieńczy podsumowanie i wnioski, ale także dołączono do niej wykorzystane w części empirycznej narzędzia badawcze tj. kwestionariusz wywiadu jakościowego oraz klucz kategoryzacyjny. Łącznie praca liczy 264 strony. Struktura pracy jest spójna, przemyślana, kolejność rozdziałów logicznie i konsekwentnie z siebie wynikająca, ze względu na przyjętą przez mgr Koziół optykę. Mamy w tym przypadku do czynienia z dysertacją wartościową poznawczo, ukazującą bardzo dobrą orientację Autorki w literaturze przedmiotu, ale także - co nie mniej ważne w przypadku dysertacji socjologicznej – z prawidłowym opanowaniem metodologii badań i warsztatu empirycznego właściwego dla nauk socjologicznych. Pracę magister Małgorzaty Koziół czyta się z niekłamanym zaciekawieniem, gdyż odsłania ona żywe zainteresowanie doktorantki prezentowanym tematem, a jej ciekawość poznawcza przekłada się na język, jakim się posługuje.

W rozdziale I pracy Autorka podejmuje się teoretycznego wprowadzenia w kluczowe dla dysertacji pojęcia i kategorie analityczne, którymi się posługuje w rozprawie. Magister Koziół wychodzi od definicyjnych rozważań związanych z prostytutką, jej historią i

etymologią samego pojęcia. W rozdziale tym, pochyła się również nad drugą zasadniczą dla jej rozważań kategorią, którą jest sponsoring seksualny. W rozdziale tym pojawia się również kategoria kobiet sponsorowanych i związanych z nimi etykiet językowych, a także rzadziej zauważana i doceniana przez badaczy perspektywa mężczyzn – sponsorów. Za cenne uznają dokonanie dystynkcji pomiędzy prostytutką a sponsoringiem seksualnym, które w potocznych praktykach społecznych, ale i językowych uznawane są za kategorie synonimiczne. Należy zgodzić się z Autorką, iż dokonywanie owych dystynkcji ma charakter nieco sztuczny, a posiłkowanie się kategorią sponsoringu (w przeciwieństwie do prostytutki) wiąże się z mniejszą negatywną ewaluacją. Po raz kolejny możemy się przekonać, jak istotny jest językowy obraz świata - w tym przypadku w umniejszaniu skali i ważności tego, co jednoznacznie etycznie klasyfikujemy i odrzucamy jako moralnie niewłaściwe. Wystarczy językowo ściągnąć piętno z prostytutki, by stała się ona dla wielu kobiet i mężczyzn, łagodniejszą, a przez to możliwą do zaakceptowania relacją o charakterze sponsorskim.

Rozdział II pracy odsłania społeczne konteksty sponsoringu seksualnego. Autorka eksploruje przemiany ról społecznych kobiet, uwzględniając przede wszystkim ich aktywizację zawodową, co ważne, taką samą uwagę poświęca mężczyznom i ewolucjom ich figury w kulturze, włącznie z sugerowaną przez Autorkę utratą dominacji nad kobietami. Powołując się na licznych badaczy doktorantka słusznie zauważa, iż seks w ponowoczesnym społeczeństwie coraz częściej ma charakter „techniczny” odrywając się od jakże ważnej sfery emocji. Na takie jego postrzeganie niewątpliwie wpływa sama sytuacja kobiet, które dzięki możliwościom antykoncepcji posiadły odseparowania go od macierzyństwa i innych niechcianych jego konsekwencji, co sprawia, że w sferze seksualności mogą sobie pozwolić wyłącznie na realizację własnych potrzeb, nie zważając na konsekwencje. Niebagatelną rolę w procesie wyzwolenia kobiet, odgrywają media, które kształtują wzorce mocno oparte o seksualność nawet tam, gdzie jest ona sztucznie włączana. Rozdział ten wieńczy omówienie specyfiki społeczeństwa konsumpcyjnego i wynikające z niego konsekwencje dla relacji interpersonalnych. Szersze omówienie tych kwestii znajduje swoją kontynuację w kolejnym rozdziale pracy. W rozdziale tym zabrakło mi odwołania do ciekawej monografii autorstwa Briana McNaira „Seks, demokratyzacja pożądania i media, czyli kultura obnażania” w której to autor zwraca uwagę na

bezprecedensową dominację reprezentacji seksu w przestrzeni medialnej, określając ją mianem pornografizacji. Dokonuje się ona zdaniem twórcy kultury obnażania w dwójnasób – poprzez pobudzenie i podniecenie odbiorcy, ale także zjawisko pornoszyku, który to przejawia się w pornografizacji niemal wszystkich wymiarów kultury. Myślę, że rozważania McNaira powinny wnieść wartościową wiedzę do rozważań snuty przez doktorantkę w dysertacji, gdyż ich autor stwierdza, iż kobiety tak naprawdę na pornografizacji zyskały, bowiem ich seksualność stała się kapitałem, elementem gry, ale także aktem kobiecej emancypacji, niezależności i nieskrępowanego realizowania własnych pragnień. Częściowo wątki te, pojawiają się w pracy, jednakże warto uzupełnić je o rozważania McNaira, który co prawda jest w dysertacji wzmiankowany, jednakże są to odwołania do innej jego pracy.

Za najbardziej ciekawy i inspirujący w całej pracy uznaję rozdział III, w którym to magister Małgorzata Koziół omawia problematykę intymności na szerokim tle społeczno-kulturowym. Autorka pracy wykazuje się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, także tej najnowszej. Docenić należy bardzo dobrą orientację Autorki w rozlicznych koncepcjach i teoriach związanych z intymnością, ale przede wszystkim sprawną umiejętność ich łączenia, krytycznej refleksji, czy wreszcie odwagi w formułowaniu własnych opinii. Na uznanie zasługuje znajomość koncepcji zarówno socjologicznych, ale także filozoficznych, pedagogicznych, czy kulturoznawczych. Ich wielość nie wywołuje wrażenia chaosu, czy nadmiarowości, wręcz przeciwnie – pozwala spojrzeć na intymność z wielu perspektyw, co sprawia, że prezentowany obraz staje się możliwie pełny, choć nie rości sobie prawa do wyczerpywalności. Prezentowana przez Autorkę interdyscyplinarność z pewnością przemawia na Jej korzyść. Jedyne zastrzeżenie jakie mam do tej części pracy, to referowanie części stanowisk za innymi autorami. Sytuacja taka rodzić może pewne uproszczenia i nie do końca adekwatne prezentowanie określonej teorii.

Na uwagę zasługuje rozdział IV dysertacji o charakterze metodologicznym. Doktorantka wykazała się w nim dobrą znajomością metodologii badań, prawidłowo formułując problemy i hipotezy badawcze. Jedyne moja uwaga dotyczy hipotez badawczych, które w mojej ocenie powinny być bardziej precyzyjnie i jednoznacznie sformułowane. Doktorantka adekwatnie dobiera metody i techniki badawcze do postawionego przez siebie problemu opierając się o paradygmat interpretatywny i teorię ugruntowaną. W przypadku Jej badań mamy do czynienia z triangulacją metod badawczych,

gdyż w swoich badaniach wykorzystuje ona indywidualny wywiad swobodny, obserwację uczestniczącą, a także analizę treści. Przy tak sformułowanym problemie badawczym, jest to wybór jak najbardziej uzasadniony. Biorąc również pod uwagę, jak trudne jest dotarcie do badanych przy tak zdefiniowanym temacie 48 wywiadów (z przewagą mężczyzn w stosunku do kobiet tj. 32 vs. 16) wydaje się liczbą całkowicie satysfakcjonującą. Co ważne magister Kozioł bardzo szczegółowo odtwarza cały proces badawczy i przebieg badania wraz z trudnościami z którymi się zetknęła w jego trakcie. Za ciekawe uznaję przedstawienie reakcji osób badanych na zaproszenie do badania – od agresji po odczucia związane z byciem dostrzeżonym i docenionym. Autorka w rozdziale tym prezentuje także rozliczne dylematy i trudności związane z eksplorowaniem problematyki mocno uwikłanej w seksualność, co stanowić może cenną lekcję dla innych badaczy zainteresowanych tym obszarem tematycznym. Dzielenie się z czytelnikiem dylematami i wątpliwościami świadczy o dużej świadomości empirycznej doktorantki i jej dojrzałości etycznej, gdyż nie obawia się otwarcie komunikować o tym, co w pracy badawczej stanowiło dla niej trudność i było wyzwaniem. Sam temat i związane z nim trudne, drażliwe dla wielu badanych obszary, wymagały od Autorki dysertacji szczególnej wrażliwości, empatii i wyczucia, tak by wytworzyć z osobą badaną nic porozumienia opartą o zaufanie i bezpieczeństwo, a właśnie taka atmosfera gwarantuje uzyskanie szczerych i nieskrępowanych odpowiedzi w procedurze badawczej. W przypadku badania sponsoringu seksualnego trzeba wykazać się niezwykłym wyczuciem badawczym, by nie wpłynąć na osobę badaną w sposób, który mogłaby odbierać jako ocenianie, czy negatywną ewaluację, co zniekształciłoby wyniki badania. Trzeba przyznać, iż z wyzwaniem tym, ale i rozlicznymi kwestiami spornymi poradziła sobie magister Kozioł nader dobrze. Odnoszę również wrażenie, że doktorantce udało się – pomimo czyhających na nią trudności - zachować postawę możliwie obiektywną, nieoceniającą i niewartościującą, stawiając sobie za cel przede wszystkim poznanie. Lekturę pracy uatrakcyjniają rozliczne diagramy, na których przedstawia magister Kozioł specyfikę badanej zbiorowości.

Rozdział V stanowi bardzo szczegółowe omówienie rozumienia sponsoringu seksualnego przez osoby badane. Wyniki badań uzyskanych w trakcie wywiadów są skrupulatnie opisane, co ułatwia identyfikację konkretnego respondenta, przy jednoczesnym zachowaniu pełnej anonimowości. Prawie 50 zrealizowanych wywiadów pozwoliło uzyskać

doktorantce bogaty materiał badawczy, co znajduje swoje odzwierciedlenie właśnie w V rozdziale pracy, interesująco podzielonym na podrozdziały i krótkie podsumowania prezentowanych treści. Istotne są wnioski płynące z przeprowadzonych badań. Doktorantka udziela odpowiedzi na zasadnicze dla pracy pytanie – jak sponsoring seksualny jest rozumiany przez badanych, jakie istnieją powody poszukiwania takiej relacji oraz jakie są względem niej oczekiwania i co nie mniej ważne, co takie relacje – poza oczywistym aspektem finansowym – oferują wchodzącym w nie osobom. Jak łatwo skonstatować obraz który wyłania się z badań jest dość ponury. Potwierdza on bowiem od dawna obserwowaną instrumentalizację i urzeczowienie więzi społecznych, nawet tych o charakterze intymnym. Wielu badanych osobom zależy raczej – przynajmniej na poziomie deklaracyjnym - na szybkim konsumowaniu intymności, niż trwałym i nierzadko żmudnym budowaniu więzi z drugą osobą. To jednak fantazmat i rzeczywistość upozorowana. Wydaje się, że badani przez doktorantkę, tak naprawdę potrzebują czegoś więcej, niż „prostego” zaspokojenia potrzeb seksualnych, a za tak łatwym konsumowaniem relacji seksualnych kryją się rozliczne deficyty emocjonalne.

Reasumując dysertacja doktorska „Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności. Socjologiczna analiza zjawiska” autorstwa magister Małgorzaty Koziół spełnia wszelkie kryteria stawiane rozprawom doktorskim. To praca bardzo dojrzała, niebanalna poznawczo, odsłaniająca bardzo dobrą orientację Autorki zarówno w teoriach socjologicznych, jak i metodologii badań właściwej dla nauk socjologicznych. Część metodologiczno-empiryczna pracy odsłania dużą wrażliwość Autorki i jej umiejętności badania kwestii trudnych, drażliwych i tabuizowanych, co należy szczególnie docenić. Doktorantka podejmuje się w swojej dysertacji analizy zjawiska stanowiącego właściwie białą plamę badawczą, stąd zasługuje na uznanie. Ważki jest nie tylko sam temat, ale podejście do niego Autorki, wolne od uproszczeń, utartych klisz poznawczych i wartościującego oceniania. Po niewielkich przeróbkach redakcyjnych pracę z powodzeniem można opublikować w formie monografii, co niniejszym rekomenduję.

W wyniku całościowej oceny rozprawy doktorskiej Pani magister Małgorzaty Koziół stwierdzam, iż dysertację pt. „Sponsoring seksualny – od transakcji do intymności. Socjologiczna analiza

zjawiska” oceniam pozytywnie. Przedłożona rozprawa doktorska spełnia wymagania i warunki określone w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym*, wnioskuje zatem o dopuszczenie Pani magister Małgorzaty Koziół do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

dr hab. Magdalena Szpunar, prof. UJ

